

FÜREDI ÉVA

Külföldi gyerekek iskolai integrációja Magyarországon – szükségletek, lehetőségek és kihívások

Nem újdonság a külföldi gyerekek jelenléte a magyar közoktatásban, mégis csak az Ukrajna elleni háború 2022. 02. 24-i kitörését követően került a külföldi gyerekek iskolai integrációjának kérdése a figyelem fókuszába, amikor azzal szembesültünk, hogy a háború nem ér véget a következő tanévkezdésig, és a hazánkban menedéket talált gyerekeknek iskolába kell járniuk. Nincs központi integrációs stratégia, az intézmények a saját eszközeikkel és módszereikkel próbálják a magyarul nem beszélő gyerekeket segíteni a magyar oktatásba történő integrációban, amihez sok esetben civil szervezetek nyújtanak szakmai támogatást. Jelen tanulmányban bemutatjuk, hogy milyen szükségletek és igények merülnek fel egy magyar nyelven nem beszélő tanuló érkezésekor, milyen nehézségek adódnak, és milyen lehetőségek vannak az inklúzió támogatására. Kitérünk a Menedék Egyesület szakmai tapasztalataira és megosztunk olyan jógyakorlatokat, amelyek hasznosak lehetnek a külföldiek fogadó pedagógusok, intézmények számára.

Kulcsszavak: integráció, oktatás, külföldi gyerekek, befogadó iskolák

*“A társadalom elfogadott, támogatott sokszínűsége,
a legalsó szint szabadsága a békés, kiegyensúlyozott élet alapja.
A kulturális monokultúra életveszélyes.”*

Csányi Vilmos

Bevezető

Külföldi¹ gyerekek mindig is jelen voltak a magyar oktatásban. Szükségleteikkel, nehézségeikkel az őket befogadó iskolák helyben foglalkoztak minden plusz pénzbeli vagy szakmai támogatás nélkül. 2022. február 24-től, amikor az Ukrajna elleni háború kitörését követően ukrán állampolgárok és Ukrajnában élő más országok állampolgárainak tízezrei menekültek Magyarországra, már nem lehetett nem foglalkozni a kérdéssel. Eleinte mindenki bizott a helyzet átmenetiségében, de az országnak szembesülnie kellett azzal, hogy a háború elhúzódik és az itt menedéket kereső embereknek komplex segítségre van szükségük.

¹ Sokféle státuszban tartózkodhatnak Magyarországon gyerekek, lehetnek például nemzetközi védelemben részesítettek (menekült, oltalmazott), lehetnek tartózkodási engedéllyel rendelkezők (akiknek a szülei Magyarországon dolgoznak, tanulnak vagy vállalkoznak), lehetnek ideiglenes védelmet élvezők (menedékesek). Bár különféle módokon érkeztek és tartózkodnak Magyarországon, az iskolai szükségleteik nagyon hasonlóak. Ezért ebben a tanulmányban, ha nincs külön indok másképp említeni, akkor külföldi gyerekek kifejezéssel utalunk rájuk.

ségük. A hiányos állami ellátás miatt hatalmas részt vállaltak ebben a civil és az egyházi szervezetek, illetve magánszemélyek. Az alapvető szükségletek – mint lakhatás, ételmezés, ruházzkodás, később munkakeresés – kielégítését követően a gyerekek beiskolázását is meg kellett oldani. A háborús krízis újra előtérbe hozta a menekült gyerekek iskolai integrációjának eddig is létező, de mostohagyerekként kezelt, szőnyeg alá söpört kérdését. Az ukrán gyerekek tömeges érkezése kapcsán szembe kellett nézni azzal, hogy a magyar nyelven zajló oktatásba beilleszteni olyan gyerekeket, akik nem beszélnek a nyelvünket és nem is latin betűs írással írnak, nem kis feladat, amelyhez elengedhetetlen a plusz támogatás és erőforrás biztosítása. Ráadásul a nyelvtanulás csak egy kis szelete az integrációnak, ezen kívül számos területen kell támogatni az érkezőket és a befogadó közösséget azért, hogy a gyerekek jól tudjanak boldogulni, be tudjanak illeszkedni és lehetőséget kapjanak a fejlődésre a megváltozott élethelyzetben és körülmények között.

A Menedék Egyesület közel harminc éve segíti a Magyarországra érkező külföldiek integrációját, amelybe az iskolai beilleszkedés támogatása is beletartozik. Jelen tanulmány célja az, hogy bemutassa, milyen szükségletek és igények merülnek fel egy magyar nyelven nem beszélő tanuló érkezésekor, milyen nehézségek adódnak rövid- és hosszú távon, és milyen lehetőségek vannak az inklúzió támogatására, amely nem csupán a gyerekek, de a szülők, a pedagógusok és az iskola támogatását is jelenti. A tanulmányban kitérünk a Menedék Egyesület munkatársainak tapasztalataira és megosztunk olyan jógyakorlatokat, amelyek hasznosak lehetnek a külföldieket fogadó pedagógusok, intézmények számára.

Óvodában, iskolában Magyarországon

A törvény szerint a három hónapnál hosszabb ideig Magyarországon tartózkodó külföldi gyerekek hároméves koruktól óvoda-, hatéves koruktól pedig iskolakötelezettek². Szabad iskolaválasztás van, viszont csak a lakóhely szerinti körzetes óvoda és iskola köteles felvenni a körzetében lakó gyerekeket.

Sajnos Magyarországon jelenleg nincs államilag kialakított integrációs stratégia, amelynek kialakítása az állam feladata lenne. A külföldi gyerekek beilleszkedésének támogatásához elengedhetetlen a pedagógusképzés átalakítása, interkulturális kompetencia fejlesztést célzó tantárgyak integrálása. Rendszerszintű képzés hiányában jelenleg civil szervezetek próbálják ezt pótolni.

A menekült³ gyerekeknek élethelyzetükből adódóan speciális szükségleteik vannak, amelyeket mindenképpen figyelembe kell venni a magyar oktatásba történő integráció során. A magyarul és sokszor angolul sem beszélő, teljesen más iskolarendszerekből érkező gyerekek és szüleik számára fontos, hogy átlátható legyen a beiratkozás folyamata, a tanév és a hozzá kapcsolódó ügyintézés rendje. A beiratkozáshoz szükséges adminisztrációhoz sokszor elengedhetetlen egy tolmács jelenléte, különben a szülők nemhogy a papírokat nem tudják kitölteni, de az alapvető információkat sem értik meg.

² 2011. évi CXCV. törvény a nemzeti köznevelésről – <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100190.tv>

³ Az 1951-es Genfi Egyezmény szavaival: a menekült olyan, a származási országán kívül tartózkodó ember, aki megalapozottan fél attól, hogy származási országában üldözés érne faja, vallása, nemzetisége, politikai véleménye vagy egy meghatározott társadalmi csoporthoz való tartozása miatt, és saját állama védelmét nem tudja vagy az üldözéstől való félelme miatt nem akarja igénybe venni.

Iskolaérettség

A magyar gyerekek tekintetében, ha kétséges az iskolaérettség, akkor a gyermeket, aki az adott év augusztus 31. napjáig betölti a 6. életévét, indokolt esetben a szülő kérésére egy további évre az Oktatási Hivatal döntése alapján egy évig még óvodában lehet tartani. A kérelmet az utolsó óvodai év (amelyben a gyerek a 6. életévét betölti) január 18. napjáig lehet beadni. Ha a gyerek a 7. életévét betölti, akkor a tankötelezettség már nem halasztható⁴. Láthatjuk, hogy még egy magyar gyerek esetében is elég szűk a mozgástér, pedig a gyerekek nem egyforma ütemben fejlődnek, és ilyen kicsi korban egy év alatt rengeteg változás következhet be a fejlettségben.

A külföldi gyerekek esetében számos tényező nehezíti az iskolaérettség megállapítását. Nem csupán a nyelvi korlátok miatt nehéz megállapítani, hogy érett-e a gyerek az iskolára. Azok a gyerekek, akik az európaiaktól jelentősen eltérő kultúrákból jöttek, nem jártak óvodába, esetleg nagyon eltérő a lányok és a fiúk neveltetése, hatalmas hátrányból indulnak. Az is előfordul, hogy az adott év január 18. napja után érkeznek, így kénytelenek a szülők a 6. életévét éppen csak betöltött gyereküket iskolába írni, pedig jó tenne neki még egy év szocializáció és szabad, játékos nyelvtanulás az óvodában. Egyedül az ukránok részére biztosítják a szülői kérelem benyújtásának és elbírálásának⁵ lehetőségét a határidőtől eltérően is, így a 6. életévüket éppen betöltött ukrán gyerekeknek van esélyük még egy évet óvodában tölteni és ott a magyar nyelvet elsajátítani.

Iskolai osztályba sorolás

Az iskoláskorú gyerekek osztályba sorolása iskolánként nagyon eltérő lehet. Találkozunk már elrettentő példákkal is, amelyek az érintett gyermekre és a közvetlen környezetére is rendkívül károsak. Ilyen például, amikor egy egészen nagy – kilenc–tíz éves vagy akár idősebb – gyermeket az életkoránál és tudásánál sokkal alacsonyabb (sokszor első) osztályba helyeznek, mondván, hogy nem tud magyarul és meg kell tanulnia írni, olvasni. Nem kell ahhoz sem pszichológusnak, sem pedagógusnak lenni, hogy lássuk, milyen káros ez a gyermekre. Egy nagyobb gyerek a kicsik között leértékelve, kisgyerekként kezelve érzi magát és sokszor így is kezelik, amely a testi, mentális és pszichés fejlődését nagy mértékben akadályozza. A nagy korkülönbség pedig táptalaja lehet a kirekesztésnek vagy zaklatásnak is. Nagyon fontos tehát, hogy a gyerek az életkorának és elvárható tudásszintjének megfelelő osztályba kerüljön.

Az is kialakult gyakorlat, hogy a külföldön befejezett tanévet Magyarországon újrarájra a gyermek és ebben az évben leginkább a nyelvtanuláson és a beilleszkedésen van a hangsúly. Olyan gyakorlattal is találkozunk, amikor teljesen egyéni szempontok alapján dől el az osztályba sorolás. Ez azért jó, mert a gyerekek fejlettségi szintje nagyon különböző, és így aki előrébb tart, őt abszolút az életkorának megfelelő osztályba tudják sorolni, nem szükséges alacsonyabb osztályba írni, aki pedig több fejlesztést igényel, ismételheti a külföldön elvégzett osztályát vagy ha nem járt iskolába, akkor számára jó lehet bizonyos mértékű visszatorolás.

⁴ https://www.oktatas.hu/koznevelas/tankotelezettseg/tankotelezettseg_halasztasa (2023.09.29.)

⁵ A Menedék Egyesület kérdésére az az Oktatási Hivatal által adott hivatalos válasz alapján.

Felmerülhet még az első osztályos gyerekek esetében az első osztály megismétléseinek lehetősége a szülő kérésére. Vannak helyzetek, amikor ez jó megoldás, mert az ilyen kicsi gyerekek egy év alatt rengeteget tudnak fejlődni. Ha elsőben nagyon nehéz a figyelem megtartása, nem tud haladni a többiekkel a gyerek, a tanító azt látja, hogy még nagyon éretlen, akkor lehet a szülővel erről egyeztetni és a szülő kérheti, hogy a gyermeke még egyszer járjon első osztályba. Olyan vélemények is vannak, és ennek is van létjogosultsága, hogy sok támogatással érdemes inkább tovább vinni a kisgyermeket a második osztályba, hogy együtt maradhasson a már megszokott társaival. Egy tanárnő azt reflektálta erre, hogy nem volt még olyan gyerek a pályafutása alatt, aki második osztály végére ne tanult volna meg írni, olvasni, számolni. Láthatjuk tehát, hogy sokféle megoldás létezik és a legjobb mindig az, ha a gyerek érdekeit, szükségleteit vesszük elsőként figyelembe.

Tudásszint-mérés, -értékelés

A külföldi tanulók értékelésének kérdése szakmailag sokat vitatott terület. A tapasztaltabb iskolákban a gyerekek egyéni képességeiknek, készségeiknek, tudásszintjüknek, nyelvismeretüknek megfelelő feladatokat kapnak, ezek megoldásáért pedig osztályzatot. Ez motiválja őket, hogy tovább fejlődjenek. Az ellenkezője is előfordul, amikor a magyarul nem vagy csak alig értő gyerek elé odateszik a magyar történelem, irodalom, kémia stb. feladatlapot és a gyerek nem fogja tudni megoldani ugyanazt, amit a magyar anyanyelvű gyerekek⁶. Ez a sorozatos kudarcélmény demotiváltságot és reménytelenség-érzést okoz a gyermekben. Azt érzi, hogy semmi értelme próbálkozni, hatalmas a szakadék az ő tudása és az elvárt tudás között, amit soha nem lesz képes megugrani. Ezek a gyerekek könnyen válhatnak depresszióssá és lemorzsolódhatnak az oktatásból, ami azt mutatja, hogy a gyerekek önértékelését, jövőképét nagyon meghatározza az iskola, a pedagógusok munkája, hozzáállása, amely tud nagyon támogató és fejlesztő, de romboló is lenni. Első évben szoktak még a felmentés lehetőségével is élni az iskolák bizonyos tantárgyakból, de nyilván a továbbtanulás miatt ez csak nagyon átmeneti megoldás lehet. Arra is van példa, hogy elégtelent adnak a külföldi gyerekeknek és nyár végén osztályozó vizsgát tehet. Ez olyan esetben nem célravezető, amikor csak a nyelvtudás hiánya miatt nem tudja teljesíteni a tantárgyat a magyarok számára kialakított elvárásoknak megfelelően. Teljesen más az, ha beszél és érti a nyelvet, és azért kap elégtelent, mert nem tanulta meg az anyagokat.

A magyar mint idegen nyelv tanulása

Mivel Magyarországon az oktatás nyelve a magyar, elengedhetetlen, hogy a gyerekek megtanulják a nyelvünket, amihez viszont minden támogatást meg kell kapniuk. Sajnos csak az ukrán, menedékes státuszú⁸ gyerekek számára biztosít az állam külön

⁶ Ezt a szakirodalom hideg integrációnak nevezi, amikor a beilleszkedés csak *megtörténik* a gyerekekkel, nem kap semmilyen plusz támogatást.

⁷ A későbbiekben esetenként a MID betűszót használjuk a magyar mint idegen nyelv kifejezésre.

⁸ Menedékes státusz: azok az ukrán állampolgárok kaphatják meg, akik 2022. 02. 24-ét követően érkeztek Magyarországra, 86/2022. (III.7.) kormányrendelet – <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a2200086.kor>

dedikált időt és pénzt erre, pedig minden külföldi gyereknek ugyanúgy szüksége van magyar mint idegen nyelv tanulásra, ami nem szerepel a magyar tantervben. Ezért sokszor van szükség civil szervezetekre, akik saját erőforrásból vagy önkéntesek bevonásával biztosítanak külön magyarórákat az érintett gyerekeknek. A tanárral megvalósított órákon kívül pedig fontos szerepe van a közösségnek, a magyar gyerekekkel együtt eltöltött időnek, játéknak, amikor spontán nyelvtanulás is megy végbe. Szerencsés pl. a külföldi gyerekeket órán is magyar gyerekek mellé ültetni, így előbb elindul a kommunikáció.

Középfokú oktatáshoz való hozzáférés

A külföldi gyerekek ugyanolyan feltételekkel férhetnek hozzá Magyarországon a középfokú oktatáshoz, mint a magyarok. A lehetőség jó, de a valóságban a külföldiek számára nagyon nehéz a bekerülés, még nehezebb a követelmények teljesítése. A magyar nyelv- és irodalom, valamint a matematika központi feladatsort a külföldi gyerekeknek is magyar nyelven kell megírniuk. Egy olyan diák például, aki hetedik vagy nyolcadik osztályos korában érkezett Magyarországra, nyolcadik év végére még nem rendelkezik olyan magas szintű magyar nyelvtudással, ami elegendő ahhoz, hogy olyan szinten megírja a felvételi feladatsorokat, amilyen szintre egyébként a nyelvtudás birtokában képes lenne. Emiatt sok gyerek nem jut hozzá ahhoz a színvonalú oktatáshoz, amire a képességei alapján szüksége lenne. Sok iskola próbál segíteni ezeknek a gyerekeknek. Azt javasolják, hogy mindenképpen írják meg a gyerekek a központi felvételit, akkor is, ha gyenge eredményt érnek el, mert így legalább bekerülnek azok közé, akik olyan intézményekbe mehetnek, ahol elvárt a központi felvételi megírása. Ezt követően az általános iskolák (vagy civil szervezetek) felveszik a kapcsolatot olyan középfokú oktatást biztosító intézményekkel, akik tapasztalattal rendelkeznek és nyitottak a külföldi gyerekek fogadására. Általában az első körben felvett tanulók után marad néhány fenntartott férőhely az iskolákban, ezeknek a megpályázásában tudnak segíteni az általános iskolák és a segítő szervezetek. Ezekre a helyekre egyéni felvételi eljárással lehet bekerülni. Ha valaki nem kerül be egyetlen középiskolába sem a felvételi eljárás során, de még tanköteles korú, akkor a tankerület jelöl ki számára intézményt.

Saját kultúra megőrzése

Nagyon fontos, hogy a hazánkban élő külföldiek megőrizhessék a saját kultúrájukat, identitásukat. Ebben az iskola is tud támogatást adni azzal, ha szorgalmazza a kultúrák bemutatását, ápolását célzó programokat. Az integráció mellett az is fontos, hogy az azonos kultúrából érkezetteknek legyen lehetőségük egymáshoz kapcsolódni, ápolni a szokásokat, hagyományokat, megünnepelni az ünnepeket. Bár ez kézenfekvőnek tűnik és sok esetben segíti a gyermekek integrációját, de figyelembe kell venni, hogy az etnicitáshoz kapcsolódó különlegességek kiemelése helyett a hétköznapi szokásokra érdemes hangsúlyt fektetni. Ehhez elengedhetetlen a társadalmi tudatosság-növelés az iskolákban a gyerekek és a pedagógusok körében is.

A Menedék Egyesület iskolai integrációs munkája során számos – zömében Budapesti és néhány vidéki – iskolával került kapcsolatba. Léteznek nagyon pozitív,

menekültbarát intézmények, ahol akár nagy számban fogadnak külföldi gyerekeket, de olyanok is, akik mindent megtesznek azért, hogy menekült vagy migráns⁹ háttérű, magyarul nem beszélő tanulók ne járjanak az iskolájukba.

A befogadó és kevésbé befogadó iskolákról Bognár Katalin, a Menedék Egyesület szakmai vezetője és Hetzer Katalin iskolai integrációs szakértő írtak átfogóan a *Valahol otthon lenni, Menekültek társadalmi beilleszkedése* című tanulmánykötetben (Bognár & Hetzer, 2022 in Kováts & Soltész, 2022).

Ukrán krízis – kialakult helyzet és válaszok

2022. 02. 24-én Oroszország megtámadta Ukrajnát, amelynek következtében milliók kényszerültek lakóhelyük elhagyására, más országokban keresve menedéket. Magyarországon nincsenek nyilvánosságra hozott pontos adatok az Ukrajnából érkezők és itt menedékjogot kérők számáról. A kezdeti időszakban a legfontosabb az volt, hogy biztonságos elhelyezéshez, ételhez és szükség esetén orvosi ellátáshoz jussanak a hazánkba érkezők. Az elmúlt években ellehetetlenített menekültellátó rendszer miatt ebben leginkább magánszemélyek, egyházi és civil szervezetek segítették a rászorulókat. A magyar állam később a BOK Csarnokba irányította az érkezőket és különböző szállásokra juttatta el őket az országban, nem feltétlenül az igényeiknek és szükségleteinek megfelelően. Az Ukrajnából menekülők menedékes státuszra váltak jogosulttá, amely egy átmeneti veszélyhelyzetben történő itt tartózkodásra jogosít. Ezt a státuszt az Országos Idegenrendészeti Főigazgatóságnál (OIF) kérelmezhetik azok, akik 2022. 02. 24-ét követően lépték át a magyar határt. Munkát vállalhatnak, létfenntartási támogatásra, ingyenes egészségügyi ellátásra váltak jogosulttá, a 3–6 év közötti gyerekekre vonatkozik az óvodába és iskolába járás joga és kötelezettsége, valamint adott az ingyenes intézményi étkezés lehetősége is az első félévben feltételek nélkül, ezt követően pedig bizonyos feltételek teljesülése esetén. Mivel évek óta nem létezik központi integrált pedagógiai program, ezért bizonyos iskolák kivételével az integrált oktatásra nincs sem erőforrás, sem kialakult gyakorlat. Budapest belsőbb kerületeiben jellemző leginkább a külföldi – magyarul nem beszélő – gyerekek jelenléte, így ezek az iskolák kidolgozták saját módszereiket a gyerekek magyar iskolarendszerbe történő integrálására. Ezek az intézmények voltak azok, akik elsőként befogadtak nem csak a körzetükbe tartozó ukrán gyerekeket is. A kormány meghatározott egy normatívát, amelynek fejében heti öt egyéni magyar mint idegen nyelv órát kell biztosítani a menedékes státusszal rendelkező ukrán gyerekeknek. Ez egyrészt pozitív, mert az iskolák támogatást, a gyerekek pedig fejlesztést kapnak, másrészt hiányzik ennek a humán erőforrás oldala, azaz az iskolák többségében egyáltalán nincs vagy csak nagyon kevés magyar mint idegen nyelv tanár van. Azokban az iskolákban pedig, ahová 40-50 ukrán gyerek jár, nehézséget jelent megszervezni ennyi egyéni magyarórát tanítás után. A legtöbb iskola azért igyekszik a saját kapacitásait maximálisan kihasználva valamilyen formában teljesíteni ezeket a plusz órákat. Sajnos vannak olyan iskolák

⁹ A migránsok olyan személyek, akik valamilyen okból, például munkavállalási céllal, tanulmányok folytatása miatt vagy párkapcsolati okokból költöznek egyik országból a másikba, de az is migráns, aki kényszerűségből hagyja el a hazáját.

is, akik nem tudnak/akarnak szembenézni a kialakult helyzettel és elutasítják vagy megnehezítik a külföldi tanulók felvételét.

A Menedék Egyesület az ukrainai háború első évének tapasztalatai alapján szakpolitikai állásfoglalásokat készített a lakhatás, a munkaerőpiac, az egészségügy és az oktatás témáiban, reflektálva az elmúlt évben felmerült szükségletekre és problémákra¹⁰.

A 2022/2023-as tanévben sok ukrán szülő íratta be gyermekét a magyar oktatásba, sokan viszont nem, amelynek különböző lehetséges okait is kifejtjük a jelen tanulmányban. Pontos szám adatok nem állnak rendelkezésünkre, de a UNHCR¹¹ feltételezése szerint három ukrán gyerekből kettő nem jár magyar iskolába. Eltelt egy tanév, felmerült számos nehézség, születtek megoldások, maradtak kihívások és megoldásra váró problémák, ezeket taglaljuk a jelen tanulmány további részében.

Nyelvi megoszlás

Az Ukrájnból érkező gyerekek a nyelvi adottságok terén több csoportot képeznek. Az ukrán etnikumú gyerekek többsége kétnyelvű, azaz oroszul és ukránul is folyékonyan beszél. Az anyanyelvet illetően változatos a helyzet, a szülők életkorától és származási helyétől függően lehetnek orosz vagy ukrán anyanyelvűek is. A volt Szovjetunióban felnőtt generáció nagyrészt orosz ajkú, így a gyerekeik is orosz anyanyelvűek, az ukránt pedig iskolában tanulták/tanulják. Ezekre a gyerekekre az a jellemző, hogy oroszul hibátlanul beszélnek, de az iskolában írni ukránul tanultak, ezért írásban jobban tudják használni az ukrán nyelvet. Főként az ukrán nagyvárosokban élő középosztálybeli családok gyerekeinél fordul elő gyakran, hogy az iskolában már korán tanulnak angolul, így a latin betűk ismerete könnyíti az írás- és olvasástanulást a latin betűt használó országok nyelvén¹².

Nyelvi szempontból külön csoportot alkot az Ukrájnbán – jellemzően Kárpátalján – élő magyar–ukrán kettős állampolgárok csoportja, akik magyarul és ukránul is beszélnek. Vannak köztük olyan – zömmel mélyszegénységben élő, roma származású, alulszocializált – családok, ahol a már iskoláskorú gyerekek szókincese, szocializáltsága, korához mért fejlettségi és tudásbeli szintje rendkívül alacsony. Nem ritka, hogy a szülők és a már tizenéves gyerekeik sem tudnak olvasni, nem ismerik a színeket, számokat stb. Az ő integrációjuk egy komplexebb feladat, amire más szervezetek – például a Romaversitas Alapítvány¹³ – specializálódtak.

A fenti csoportokon kívül érkeztek még Ukrájnból olyan harmadik országbeli diákok¹⁴ is, akik egyik fent említett nyelvet sem beszélnek.

Az ukrán szülők bízva abban, hogy hamar haza tudnak térni, kezdetben az ukrán online oktatásba csatornázták be a gyerekeiket, amely egyáltalán nem volt újszerű vagy szokatlan, hiszen a COVID-19-járvány alatt az online oktatás rendszere kiépült,

¹⁰ Hogyan segítsük jól a menekülőket – az elmúlt egy év tapasztalatai, állásfoglalások (2022). Menedék Egyesület. <https://menedek.hu/hirek/hogyan-segitsuk-jol-menekuloket-az-elmult-egy-ev-tapasztalatai>

¹¹ United Nations High Commissioner for Refugees, az ENSZ Menekültügyi Főbiztossága

¹² A Menedék Egyesület ügyfélkörében szerzett tapasztalatok (nagyságrendileg 600 ukrán gyerekkel kerültünk kapcsolatba) alapján.

¹³ Romaversitas Alapítvány: <https://romaversitas.hu/>

¹⁴ A háború előtt Ukrájnbán élt egyéb országok állampolgárai.

a gyerekek és a pedagógusok is jártasak voltak benne. A tanulók zöme ebben a formában tudta befejezni a 2021/2022-es tanévet. Viszont ahogy a COVID-járvány idején is tapasztalhattuk, a távoktatás, a folyamatos otthonlét és bezártság, a társas kapcsolatok hiánya nagyon negatívan befolyásolja a gyerekek és szüleik lelkiállapotát, ezért a családok többsége az ukrán oktatásban való részvétel mellett fontosnak tartotta, hogy a gyerekek mihamarabb valamilyen közösségbe tudjanak járni, megadva ezzel a normalitás egy szeletét és a kapcsolódás lehetőségét. Olyan családok is voltak, akik nem tudták biztosítani a gyerekeik számára az online oktatáshoz szükséges eszközöket, így ők nem tudták befejezni a tanévet.

A helyzet átmeneti megoldására születtek Magyarországon olyan kezdeményezések¹⁵, amelyek célja az iskolai oktatás kiegészítése, a jelenléti tanulás, a közösségek megteremtése és ápolása, a megszokotthoz hasonló, biztonságos – iskola-jellegű – közeg biztosítása volt, másrészt közülük többen segítették az online oktatásban való részvételt is (Lakatos, 2022). Szakmai szempontból fontos kiemelni a Piarista Gimnáziumban jelenleg is működő délutáni tanodát, amely jelenléti és online MID-órákkal, korrepetálással segíti a magyar oktatásban való boldogulást, emellett számos szabadidős tevékenységgel építi a közösséget, amelynek a saját identitás megőrzésében is fontos szerepe van¹⁶.

Beiratkozás magyar iskolába vagy ukrán online oktatás?

Eleinte tehát mindenki arra számított vagy legalábbis azt remélte, hogy a háború hamar véget ér, ezért nem is merült fel az ukrán gyerekek iskolai beiratásának kérdése, a szülők kivártak. Ebben az átmeneti időszakban a gyerekek online tanultak, illetve a tanodákban értelmesen és hasznosan töltötték az idejüket és haladtak valamelyest a tanulmányaikkal. Ezzel egyrészt a szülők amúgy is hatalmas terhei kicsit mérséklődtek, másrészt a gyerekek mentális és pszichés állapotára is pozitívan hatott, hogy az idejüket biztonságos helyen, strukturáltan, kortárs közösségben tölthették.

Időközben egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy a háborúnak nem lesz olyan hamar vége, mint ahogy azt sokan várták vagy remélték, sok szülő talált hosszabb távra lakhatást és munkát, a gyerekek tankötelezetté váltak.

A *beiratási hajlandóság* eleinte alacsony volt, amelynek számos oka látszott, ezeket vizsgáljuk az alábbiakban.

Ukrán iskola indulásának híre

Amint azt fent említettük, a szülők egészen az utolsó pillanatig vártak a beígért ukrán iskola elindulására. Ez érthető, hiszen egy idegen országban, ahol nem képzelnek el hosszabb jövőt, a nyelvet – amely nem hasonlít semmilyen más nyelvre – nem ismerik, inkább választanák a saját anyanyelven történő oktatást. Váratlanul érte a szülőket, hogy mégsem indul az ukrán tanítási nyelvű iskola, nem volt idejük megfelelő mennyiségű hiteles információt szerezni a magyar iskolarendszerről, így pánikszerűen

¹⁵ Részletesen lásd Lakatos Zsombor (2022) *Ukrajnából érkezett gyermekek közoktatási integrációja* című tanulmányát.

¹⁶ <https://budapestagainstwar.com/> (2023. 09. 29.)

kezdték egymástól, ismerősöktől és különböző szervezetektől, mint a Menedék Egyesület, segítséget és információkat kérni.

Sok szülő pedig továbbra is nem akkreditált “ukrán iskolába” járattja a gyermekét, ami nem felel meg a magyar törvényeknek, tehát nem helyettesíti a magyar közoktatásban való részvételt.

Nyelvtudás hiánya, információhiány, téves információk

A nyelvtudás hiánya és az információhiány is hozzájárult ahhoz, hogy a szülők nem íratták magyar iskolákba a gyerekeiket. Az Ukrajnából érkezetteknek csak kis százaléka beszél magyarul. Közülük a háborút megelőzően is jó szociális körülmények között élő családok viszonylag gördülékenyen megoldották a beiskolázás problémáját. A korábban már említett kárpátaljai roma gyerekek számára pedig nem a magyar nyelvtudás hiánya, hanem a társadalmi hátrányból fakadó nehézségek: szabályok ismeretének hiánya, a tanulás fontosságának alulértékelése és az analfabetizmus miatt rendkívül nehéz az iskolai integráció. Az ukrán ajkú – leginkább középosztálybeli vagy felső-középosztálybeli, nagyobb városokból jött – szülők jelentős része és már a kisebb gyerekek is elég jól beszélnek angolul. A kisebb településekről érkező munkáscsaládok pedig kizárólag ukránul és oroszul beszélnek. Az ő esetükben a komolyabb kérdésekben bármilyen kommunikációhoz – mint például a magyar iskolarendszerről szóló információk megszerzéséhez, a beiratkozáshoz és a pedagógusokkal való kapcsolattartáshoz – szükség van tolmácsra és/vagy interkulturális közvetítőre. Az angolul beszélők jobb eséllyel tudtak információkat szerezni, illetve könnyebben teremtettek kapcsolatot az angolul tudó tanárokkal. Mégsem mondhatjuk azt, hogy a csak ukránul és oroszul beszélő szülők ódzkodtak a gyerekeik magyar iskolába íratásától, ez inkább azzal van összefüggésben, hogy a szülők maguk mennyire rugalmasak más kérdésekben, mennyire magabiztosak vagy éppen traumatizáltak. Azok, akik soha nem jártak még külföldön és nem is tervezték ezt, nehezebben tudnak alkalmazkodni a teljesen megváltozott életkörülményekhez, mint azok, akik már utaztak vagy éltek máshol, találkoztak több kultúrával.

Az ismeretlentől való félelem egy természetes érzés, ezt nyílt, korrekt és pontos információk biztosításával lehet oldani, illetve lehetett és kellett volna központilag, ami nem történt meg, pedig az állam feladata lett volna. Az is gyakori volt, hogy a szorongó szülők saját félelmeiket kivetítve egymás szorongását erősítették és a magyar iskolákkal kapcsolatos negatív feltételezéseiket adták egymásnak tovább tényként, ami egy hamis valóságot tükrözött.

Kulturális különbségek, eltérő iskolarendszer

Azt gondolhatnánk, hogy szomszédos országok között a szokásainkban és a kultúrákban nincsenek túl nagy eltérések, de ez nem így van (Pölhe, 2023). A két oktatási rendszer közötti eltérések jelen írás szempontjából fontosak, hiszen befolyásolják a beíratási hajlandóságot.

Ukrajnában a tankötelezettség 5–17 éves korig tart. A gyerekek az iskola előtti évben, azaz 5 évesen tanulnak meg írni, olvasni. Az általános iskola 9 évfolyamos, amelyen belül az alap tagozat 1–4, az alsó tagozat 5–9 évfolyamig tart. Majd 2 év

következik az érettségiig, amelyet 17 évesen, a 11. osztály végén tesznek le a diákok. Az osztályozás 1–12-ig tartó pontrendszerben valósul meg. Az ukrán oktatási rendszer inkább szigorúnak, poroszsnak mondható. Fontos a szülőknek, hogy a gyerekek kimagaslóan teljesítsenek, hozzák ki magukból a legtöbbet. Szinte minden ukrán gyerek tanul valamilyen hangszeren játszani, illetve elvárás az is, hogy a gyerekek versenyszerűen sportoljanak. A kreativitásra, képzőművészetekre is nagy hangsúlyt fektetnek. A felnőttek erősítik a gyerekek szereplési vágyát, támogatják a kisebb vagy nagyobb közönség előtti fellépésüket, így kevésbé jellemző rájuk a lámpaláz és a szorongás, mint a magyar gyerekekre (Pölhe, 2023).

A szülők sokszor mondják a magyar iskolákra, hogy gyengébbek, lazábbak a követelmények, mint Ukrajnában, de valójában ezt nem tudják megítélni pont a nyelvi akadályok miatt. Számos esetben hiányolják a házi feladatokat, tanulnivalókat, viszont egy idegen országban az első tanévben még nem a lexikális tudás megszerzésén van a hangsúly, hanem a beilleszkedésen és a nyelvtanuláson.

Bonyolult számukra a magyar iskolákban megszokott adminisztráció. Sok iskola viszonylag hamar elkészítette a nyomtatványok ukrán verzióját is, mégis sokszor nehézkesen működik a dokumentumkitöltés vagy az információátadás. Ilyen például a hiányzások igazolása vagy az osztályfőnök és a szülők közötti üzenetváltás. A kommunikáció facilitálásának szükségességére és lehetőségeire a jelen tanulmány gyakorlati részében térünk ki részletesebben.

Egy másik nagy különbség az étkezési szokásaink között van. Ez nem meglepő, hiszen mi sem vagyunk hozzászokva más országok ételeihez, sokszor az idegen ízek elsöre nem komfortosak. Főleg így van ez a gyerekeknél, akik még érzékenyebbek a megszokott, biztonságos ételekre, ízekre. Nem kell tehát csodálkozni, ha az ukrán kisgyerek nem akarja megenni például a gyümölcslevest, mert ők levesként nem, csak kompótként esznek hasonló étkezések után.

A gyereknevelési szokásokban is találhatunk különbségeket a magyar családokhoz képest. Az ukrán szülőknél jellemző, hogy erőteljesen a hagyományos nemi szerepek felé terelik a gyerekeket. A fiúknál fontos érték a bátorság, a helytállás és a gyengébbek védelmezése. A kislányok többségét pedig a női szerepek elsajátításában támogatják. Legtöbbször hosszú a hajuk, sok esetben a szülők maguk festik különböző színekre, illetve bonyolult fonatokat, frizurákat készítenek. Öltözködésükben, viselkedésükben nőiesek, sokszor idősebbnek tűnnek a koruknál (Pölhe, 2023).

Nemzeti öntudat mint a beiskolázást gátló tényező

A függetlenség, a nemzeti öntudat mindig is fontos volt az ukrán népnek. A háború kitörését követően ez még fajsúlyosabbá, fontosabbá vált. Sok ukrán állampolgár ettől a naptól kezdve nem hajlandó orosz nyelven megszólalni, közöttük vannak olyanok, akinek az oroszzt vallották eddig anyanyelvüknek, az ukránt pedig csak tanulták. A Magyarországra menekült, magyarul, angolul nem beszélő ukránoknak sokszor orosz nyelvet tanult személyek segítenek, hiszen sok esetben ez az egyetlen közvetítő nyelv, amin tudnak kommunikálni. Vannak Oroszországból származó személyek és általuk létrehozott szerveződések is, akik szintén többféle módon és formában támogatják az ukránokat. Az a tapasztalat, hogy az erős nemzeti öntudat ilyen esetekben gátolja a se-

gítség elfogadását. Az ukránok egy részéből az orosz felmenőkkel rendelkező segítők vagy az orosz nyelven történő kommunikáció komoly elutasítást vált ki, még abban az esetben is, amikor a célok közösek, azaz a Magyarországra érkezett ukránok átmeneti vagy hosszabb távú inklúziójában történő támogatása, beleértve az alap problémák megoldását, a lakhatás- és munkakeresést, valamint az iskolai beilleszkedés támogatását. Valóban nagyon fontos a nemzeti identitás megőrzése, amelynek megélésére és gyakorlására szerencsére vannak lehetőségek Magyarországon, viszont fontos az is, hogy a gyerekek az életkoruknak és a szükségleteinek megfelelően intézményi oktatásban vegyenek részt, betartva ezzel a törvényi kötelezettségüket is. Természetesen érthető a jelen helyzetben a nemzeti öntudat felerősödése, amely egy megküzdési forma is a traumával, viszont az a tapasztalat, hogy ezek a családok a gyerekeiket csak az ukrán online oktatásba, valamint a nem akkreditált, de ukrán nyelven tanító iskolászerű, de iskolát törvényesen nem helyettesítő kezdeményezésekbe járatták, és ezáltal beszűkül a szociális hálójuk, elszigetelődnek más kapcsolódási lehetőségektől, a magyar vagy más nemzetiségű emberektől.

Ukrán online oktatás

A COVID-19-járvány idején már megtapasztalhattuk az online oktatás nehézségeit és hátrányait a személyes részvételt igénylő oktatással szemben. Az online oktatásban a gyerekek otthon vannak, nincsenek kortárs közösségekben, a napok nehezen strukturalizálhatók, a kisebb gyerekek szülei nehezen tudják megoldani a gyerekefelügyeletet. A bezártság, a társaság, a mozgás és a napi ritmus hiánya a gyerekek pszichés állapotára sincs jó hatással. Mindemellett nyilvánvalóan fontos, hogy a lehetőségekhez mérten folytassák az ukrán tanulmányaikat is, erre lehet egy megoldás, hogy az ukrán oktatásban egyéni tanrendben haladnak a magyar nappali oktatás mellett. Fontos kihangsúlyozni, hogy ez a gyerekek számára extrém megterhelést jelent, hiszen a testi-lelki fejlődéshez szükség van megfelelő mennyiségű és minőségű pihenésre is, ami a két tanrendet teljesítő, mellette zenélő, sportoló gyerekeknek elég korlátozottan adatik meg.

Traumatisáltság

Egy országváltás, sőt egy másik városba költözés is tud traumatikus lenni a gyerekeknek. Még akkor is, ha a szülők megfelelően elkőkészítik a helyzetet. Ehhez képest egy háborús krízisben minden összeomlik. Megszűnik az alapvető biztonságérzet, az emberek kényszerből hagyják el a hazájukat, és különböző okok és lehetőségek mentén választanak átmeneti menedéket. A kontroll érzése rendkívüli mértékben leszűkül, hiszen nincsen ráhatásuk az országukban zajló események alakulására. Krízis, trauma, veszteség és gyász jellemzi ezt az időszakot. A felnőttekkel menekülő gyerekeket ez nagyon megviseli. Ők még kevésbé tudják befolyásolni az eseményeket, a dolgok csak úgy megtörténnek velük és próbálnak ehhez alkalmazkodni.

Nyilvánvaló, hogy mind a felnőtteknek, mind a gyerekeknek nagy szükségük van segítségre. Ez kezdeti időszakban konkrét segítséget jelent lakhatásban, élelmezésben, az alapszükségletek biztosításában. Nagyon fontos viszont, hogy a kontrollt mielőbb vissza tudják szerezni az életük minél több területén. A segítők felelőssége, hogy

abban támogassák az érintetteket, hogy a saját erőforrásaikat felhasználva minél több dolgot ők maguk oldjanak meg. A gyerekek is hamarabb visszanyerik a biztonságérzésüket, jó lelkiállapotukat, ha azt látják, hogy a szüleik rugalmasan alkalmazkodnak a megváltozott körülményekhez és találnak megoldásokat a felmerülő nehézségekre.

Az iskolába járás többek között ezért is fontos, mert visszatérnek a normalitásba, ha nem is úgy, ahogy régen és nem is ott, ahol addig, de legalább valami hasonlót kapnak, amiben biztonságban érezhetik magukat. A napirend és közösség megnyugtató keretet ad, stabilizáló hatású.

A pedagógusok, iskolai szakemberek többsége számára is új volt ez a helyzet az első ukrán iskolások megérkezésekor. A traumatizáltság eddig nem volt a mindennapos módszertani tudás aktív része. Az iskolapszichológusok többsége is tapasztalatlan és eszköztelen volt, illetve nyelvtudás hiányában tehetetlennek érezhette magát. Szerencsére számos képzés, workshop¹⁷ és szakmai anyag (Kiss, 2023) elérhetővé vált a témában, amely bővíti a pedagógusok ismereteit és gyakorlati tanácsokat is ad.

Sajnos a szülők traumatizáltsága olyan beszűkülést is hozhat magával, amelyben nehéz a realitással szembesülni. Ilyen esetekben a szülők narratívája gyakran az, hogy hamarosan úgymint hazamennek, ezért nem érdemes iskolába íratni a gyerekeket. Akkor is felmerül ez a gondolat, amikor ez teljességgel irreális, mert lebombázott, már orosz fennhatóság alatti területről van szó, ahová nyilvánvalóan nem tudnak hazamenni.

Átmeneti jelleg

Az átmenetiség a menekült lét, így az ukrán krízis jellemzője is. A családok nem akarnak Magyarországon maradni, a háború vége után a többségük haza szeretne térni. Ezért nem látják értelmét annak, hogy magyar iskolába járjanak a gyerekeik, miközben erre a nyelvre nem lesz szükségük, az ukrán oktatásban viszont haladniuk kell. Ahogy telik az idő, egyre több szülő gondolkodik árnyaltabban. A háború elhúzódik, a gyerekeknek szükségük van arra, hogy közösségben legyenek, tanuljanak, így több szülő az idő múlásával látta be, hogy valójában a gyerekének az érdeke, hogy iskolába járjon és értse a befogadó ország nyelvét. Még mindig vannak olyanok persze, akik a nem akkreditált ukrán iskolát választják, ami szegregációt és egyben törvénszegést jelent, ami nem segíti hozzá sem a gyerekeket sem a felnőtteket ahhoz, hogy könnyebben boldoguljanak Magyarországon.

A Menedék Egyesület munkájának rövid bemutatása

A Menedék – Migránsokat Segítő Egyesület közel három évtizede foglalkozik a Magyarországra bevándorló, illetve innen elvándorló hazai és külföldi állampolgárok társadalmi integrációjának elősegítésével szociális, oktatási és kulturális programjain keresztül.

Munkánk során kialakítottunk egy olyan komplex szolgáltatási rendszert, amelynek segítségével menekültek és más külföldiek ezreit támogattuk és támogatjuk abban, hogy hazánkban új otthonra találjanak. Egyéni és csoportos szociális munkával, nyelvi

¹⁷ A Menedék Egyesület számos workshopot tart pedagógusoknak és szociális szakembereknek a traumatizáltságról.

képzéssel, közösségi programokkal segítünk az ide érkező migránsoknak, hogy megismerjék és elfogadják a magyar kultúrát és szokásokat, állást és lakást találjanak, és eligazodjanak a hivatali útvesztőkben.

Az egyesület migrációval kapcsolatos társadalmi tudatosságot növelő képzéseket szervez és valósít meg olyan szakembereknek, akik munkájuk során migránsokkal kerülnek kapcsolatba: pedagógusoknak, szociális szakembereknek, egészségügyi dolgozóknak, rendészeti területen dolgozóknak.

A bevándorlók és a szakemberek támogatása mellett nagyon fontos számunkra, hogy a többségi társadalom nyitottabbá, elfogadóbbá váljon a hazánkba érkező külföldiek iránt, hiszen ez a migránsok sikeres integrációjának egyik elengedhetetlen feltétele. Ennek érdekében különböző oktatási, kulturális témájú projektek, programok megvalósításával építünk hidat a befogadó társadalom és a bevándorlók között.

A Menedék Egyesület iskolai beilleszkedést támogató munkája, tapasztalatai

A Menedék Egyesület egyértelmű álláspontja a traumatudatos pedagógiai elvekkel összhangban az, hogy a gyerekek legfőbb érdeke, hogy iskolába járjanak. Alapvető szükséglet a biztonságos családi háttér, az otthon, a megfelelő táplálkozás és mozgás, illetve a fejlődésre és tanulásra való lehetőség. Ez a menekült gyerekeknél sok ponton sérülhet, így nagy szükségük van a támogatásra. Az iskolába járás lehetősége és kötelezettsége nem csak a mentális és fizikai fejlődésükre, de a lelki egészségükre is pozitív hatással van. Az iskolai közösség egy biztonságos, megtartó közeg, a napirend keretet és struktúrát ad a mindennapoknak. A beilleszkedés nem csupán a gyerek, de a szülő érdeke is. A gyerek iskolába járása a szülők mindennapjait is keretezi, illetve lehetőségük nyílik a munkavállalásra is, ami az anyagi biztonság megteremtésében rendkívül fontos. A család élete így vissza tud térni a megszokotthoz nagyon hasonló kerékvágásba, ez a család, mint rendszer, ezen belül a családtagok kiegyensúlyozottságát támogatja. Az iskolán keresztül a szülők egymással is kapcsolódhatnak, így az őket körülvevő szociális háló tud épülni.

A külföldi gyerekek jelenléte az őket befogadó közösségek számára is pozitív hatású. Egy multikulturális közegben a gyerekek megismerhetik egymás kultúráját, ünnepeit, szokásait, könnyebben tanulnak idegen nyelven, nyitottabbakká válnak az ismeretlenre, rezilienciájuk¹⁸ nő. A szülők esetében hasonló a helyzet, az ilyen közegben megélt pozitív tapasztalatok növelik az empátiát a külföldiek felé. Ez közvetlenül az egész társadalomra pozitívan hat.

Ígényfelmérés, beiratkozás, iskolai beilleszkedés támogatása

Minden tanévi félév elején szükséglet- és igényfelmérést végzünk az iskolákban és a szociális munka kapcsán látóterünkbe került családoknál. Ezt követően a következőkben részletezett tevékenységekkel segítjük az iskolai integrációt az iskolaválasztástól és beiratkozástól kezdve, követve az érintett gyerekek sorsát, továbbá workshopokkal, kapcsolatépítéssel támogatjuk az iskolák, pedagógusok munkáját. A tevékenységeink

¹⁸ Lelki értelemben vett ellenálló képesség, rugalmasság. Az egyén képessége arra, hogy nehéz helyzetekhez alkalmazkodva viszonylag gyorsan vissza tudja nyerni a jó lelkiállapotát.

az iskolákban, illetve a családoknál felmerülő szükségletek alapján kerülnek kiválasztásra, mindig egyeztetve az érintett szereplőkkel.

Információk biztosítása, beiratkozás, kezdeti lépések

A Menedék Egyesület 2022 augusztusában több olyan tájékoztató alkalmat szervezett, amelyen szociális munkás és interkulturális szakértő kollégák pontos tájékoztatást adtak az ukrán szülőknek a magyar oktatásról, a beiratkozás menetéről és az iskolába járáshoz kapcsolódó tudnivalókról. Szociális munkás kollégák segítségével iskolát kerestek és találtak a gyerekeiknek, illetve segítséget kaptak konkrétan a beiratkozásban. Fontos információ a szülők részére, hogy az oktatás nyelve a magyar, így a kéttannyelvű iskola azt jelenti, hogy bizonyos tantárgyakat tanulnak a másik – általában angol vagy német – nyelven, illetve ezt a nyelvet emelt óraszámban, a többi tantárgy oktatása pedig magyarul folyik. Szintén fontos információ, hogy ugyan szabad iskolaválasztás van, de egyedül a lakcím szerint körzetes iskola köteles felvenni a gyereket, ő viszont nem kereshet kifogásokat. Ha valamilyen oknál fogva ez nem tud megvalósulni – például tényleges helyhiány vagy nem indul az adott osztály –, akkor az illetékes tankerület jelöl ki iskolát. Tehát tanköteles korú gyerek iskola nélkül nem marad.

Természetesen nem csak ilyen “kampányszerű” tájékoztatókat tartunk, származási országától függetlenül minden hozzánk forduló külföldi részére biztosítjuk a magyar oktatási rendszerrel kapcsolatos információkat és segítjük a gyerekek mielőbbi iskolába kerülését. Általános iskolásoknál ez viszonylag egyszerű, mert vagy a körzetes iskolába megy a gyermek vagy pedig valamelyik olyan intézménybe, ahol szívesen fogadják a külföldieket és kapcsolatban állnak az egyesülettel. A középiskolába történő bejutást is segítjük, de a fent már részletezett okok miatt ez nehezebb, főleg, ha a tinédzser már nem tanköteles korú.

Iskolaelőkészítő tábor

2022 nyarán, reagálva az ukrán helyzetre, szükségét láttuk annak, hogy a magyar iskolarendszerbe szeptembertől bekerülő gyerekek felkészüljenek az iskolakezdesre. Korcsoportos bontásban, három turnusban, összesen 45 gyereknek szerveztünk iskolaelőkészítő napközis tábort. Biztonságos, megtartó közeget biztosítottunk a táborozóknak, minden foglalkozásunk játékon alapult. Magyar mint idegen nyelv tanár segítette őket a mindennapi iskolai élethez szükséges alapszókincs elsajátításában. Alapvetően magyarul és angolul beszélő felnőttek tartottak számukra kreatív, mozgásos és stresszkezelő foglalkozásokat, ami növelte a biztonságérzetüket, valamint elősegítette a spontán nyelvtanulást és kommunikációt. Kirándulásainkon pedig megismerkedtek Budapest népszerű helyeivel és a tömegközlekedéssel. Ezek a gyerekek szeptemberben bátran léptek be az iskolakapun.

A háború sajnos nem ért véget, így 2023 nyarán ismét aktuálissá vált a napközis tábor kérdése. A korábbi tapasztalatokat beépítve magyar nyelv tanulási és pszichés jóllétet támogató célokra alapoztuk a tábort. A turnusokat és a két évet összehasonlítva azt tapasztaltuk, hogy a gyerekek sokkal stabilabb lelkiállapotban vannak, mint egy éve, nyugodtabbak, kevesebb a feszültség és az ebből eredő konfliktus. Beigazolódott a feltételezésünk, mely szerint azok a gyerekek, akik az érkezésüket követően minél

hamarabb magyar iskolába kerültek, sokkal magasabb szinten beszélnek magyarul, bátrabbak a magyar közegben, kiegyensúlyozottabbak, könnyebben és nagyobb körben keresnek társaságot, jobb pszichés állapotban vannak, mint azok, akik csak az ukrán online oktatásba jártak. Ezt a szülők is észrevették, így a tábort követően többen is kérték a Menedék Egyesületet, hogy segítsen a gyereküknek magyar iskolát keresni és beiratkozni.

Felvételi előkészítő

Korábban már említettük, hogy a magyar nyelvet még csak tanuló gyerekek számára hatalmas nehézséget jelent a magyar nyelvű középiskolai írásbeli felvételi vizsga. A Menedék Egyesület minden évben szeptembertől egészen a felvételi időpontjáig heti rendszerességgel szervez felvételi előkészítőt magyar nyelv- és irodalom, valamint matematika tantárgyakból.

Egyéni tanulássegítés, egyéni MID

Sok gyereknek van szüksége egyéni segítségre is a tanulásban. Nehézsége adódhat a nyelvi akadályok miatt, de az is lehet, hogy olyan kultúrából érkezett, ahol nem járt vagy járhatott iskolába. Az egyéni tanulássegítést, tantárgyi korrepetálást részben a gyerekekkel foglalkozó szakembereink, nagyobb részben pedig a Menedék Egyesület elhivatott önkéntesei végzik, akik között vannak egyetemisták, gyógypedagógusok, de magyar vagy más nyelvet tanító tanárok is. Jellemzően heti rendszerességgel foglalkoznak a gyerekekkel, házi feladatot írnak, felkészülnek a dolgozatokra, felelésre. Sok gyereknek tartunk kifejezetten magyar nyelvi fejlesztést is.

Beiratkozási hajlandóság támogatása – Pozitív történetek videó

Ahogy a fentiekben már részleteztük, az ukrán szülők egy része még mindig nem iskolázta be a gyermekét a magyar iskolarendszerbe. Ez egy hullámozó tendencia, mert a kezdeti ellenállás után volt egy nagy beiratkozási hullám, majd ez lecsökkent. Ez összefügg az ukrán iskolaként meghirdetett kezdeményezések kecsesítő indulásával vagy megszűnésével. A Menedék Egyesület a beiratkozási hajlandóság támogatása céljából a UNHCR támogatásával készített egy videót, amelyben Magyarországon iskolába járó külföldiek – közöttük ukránok is – osztják meg a tapasztalataikat. A film címe Pozitív történetek – külföldi gyerekek magyar iskolában¹⁹, amely magyar, angol, ukrán és orosz felirattal is elérhető. Alapvető üzenete az, hogy a nehézségekből lehet esélyt kovácsolni, van lehetőség a tanulásra, vannak jó iskolák és mindig lehet segítséget kérni és kapni.

Együttműködés iskolákkal

Fontosnak tartjuk, hogy a gyerekek beiskolázását követően nyomon kövessük az előmenetelüket, iskolai életüket. Azt is tapasztaljuk, hogy az intézményeknek nincs vagy csak nagyon kevés erőforrásuk van arra, hogy a külföldi gyerekek fejlődését, beillesz-

¹⁹ Pozitív történetek - külföldi gyerekek magyar iskolában (2022). Menedék Egyesület <https://www.youtube.com/watch?v=OgMnrPrEUgU> (2023.09.29)

kedését támogassák. Iskolai integrációs programunk keretein belül több közoktatási intézménnyel kötünk együttműködési megállapodást, amelynek keretein belül különböző tevékenységekkel segítjük a külföldi gyerekeket és az őket befogadó közösséget is.

Tartunk közösségépítő *osztályfoglalkozásokat*, ahol a cél az önismeret és egymás megismerése, az egymáshoz való kapcsolódás elősegítése, a feszültségek oldása, az együttműködés fejlesztése. Önismeret fejlesztő és csapatépítő játékokat játszunk, a kreatív, alkotó tevékenységek során pedig a gyerekek különböző művészetek által fejezhetik ki vágyaikat, érzéseiket.

Ukrán gyerekeknek tartunk *kiscsoportos foglalkozásokat* is, amely leginkább pszichés támogatást jelent. A hasonló sorsú gyerekek szakember által facilitált környezetben különböző kifejező eszközök (Dixit, rajz, mozgás) vagy beszélgetés segítségével oszthatják meg gondolataikat, érzéseiket.

Egyéni mentálhigiénés támogatásra is biztosítunk lehetőséget, amennyiben az iskola és a szülő is úgy ítéli meg, hogy erre a gyermeknek szüksége van. Indokolt esetben pedig klinikai szakpszichológushoz vagy pszichiáterhez irányítjuk tovább a családot.

Néhány olyan iskolában, ahol nagy számban vannak külföldi diákok, helyben is tartunk *egyéni vagy kiscsoportos magyar mint idegen nyelv* órákat a kapacitásunk erejéig.

Tapasztalva azt, hogy milyen nehéz az iskola és a szülők közötti kapcsolattartás, támogatjuk mindkét félet a kommunikációban. Ennek az egyik formája a *szülői értekezlet facilitálása*, amikor interkulturális közvetítő, tolmács és iskolai integrációs szakember segíti az információcserét és a felmerülő kérdések megbeszélését. A kommunikáció facilitálásának egy másik, egyéni formája, amikor a szülő vagy a pedagógus jelzi, hogy a gyerek kapcsán szeretne egyeztetni. Lehet ez egy gyerekek közötti konfliktus vagy a gyerek tanulmányainak kérdése.

MOHA hálózat

A MOHA – Migráns Gyerekek az Oktatásban Hálózatot a Menedék Egyesület hozta létre intézményvezetők, pedagógusok és iskolai integrációval foglalkozó szakemberek bevonásával, a Menedék Egyesület szervezi a rendszeres találkozókat. Célja az információcsere, jógyakorlatok megosztása, egymás támogatása. Az Ukrajna elleni háború kitörését követően a népszerűsége hatalmasra nőtt, intézményvezetők, pedagógusok, MID-tanárok adtak egymásnak konkrét gyakorlati tanácsokat a beiskolázással, osztályozással, felvétellel, hiányzások kezelésével és sok más kérdéssel kapcsolatban, amelyek a hirtelen nagy létszámban megjelent ukrán tanulók iskolai beiratkozásával, előmenetelével kapcsolatban felmerültek.

Workshopok pedagógusoknak, szociális munkásoknak

Rendszeresen szervezünk interkulturális kompetencia fejlesztő, traumatudatosság növelő és más szakmai workshopokat pedagógusok és szociális szakemberek részére. Ennek hasznosságát és népszerűségét az egyre növekvő érdeklődésen túl az is mutatja, hogy a pedagógusok az egyesület workshopjain tanultakat átültetik a gyakorlatba és továbbadják a kollégáiknak is az iskolákban szervezett szakmai fórumokon.

Jó gyakorlat bemutatása

Az alábbiakban egy jógyakorlatot szeretnék bemutatni. A választásom egy olyan osztályra esett, ahol az iskola különböző – leginkább rajta kívül álló – okok miatt nem tudott MID-programot kidolgozni. Egyik ilyen ok az volt, hogy nem kapott MID-tanári státuszt. A példa talán hasznos olyan iskoláknak, osztályoknak, ahol hasonló nehézségekkel és erőforrás hiánnyal küzdenek, és bizonyíték arra, hogy nem csak komplex integrációs és MID programok megléte esetén lehet a külföldi, magyarul nem beszélő gyerekeket támogatni az osztályközösségbe való beilleszkedésben.

A példa osztály osztályfőnöke egy pedagógus családból származó tanítónő, akinek hivatása a gyerekek tanítása, fejlesztése. Évtizedek óta tanít és szereti a munkáját, de az oktatási rendszer problémái őt is érintik.

Az osztály, amelyről a jógyakorlat bemutatásában írunk, most kezdi a 3. évfolyamot. A gyerekek az alábbi nemzetiségi megoszlásban kezdték meg a 2023/2024-es tanévet:

- 9 fő magyar gyermek (ebből 3 fő magyar édesanya és külföldi édesapa gyermeke)
- 10 fő külföldi (azerbajdzsáni, orosz, ukrán-orosz vegyes házasságból született gyermek, japán, kínai, nigériai, iráni, elefántcsontparti).

Azok a gyerekek, akik az első osztályt együtt kezdték, mind megtanultak magyarul, tekintet nélkül az anyanyelvükre. Első osztályban egy nyolc hetes előkészítő időszak előzi meg a valódi tanulás elkezdését. Ilyenkor játékos formában a mozgás- és beszédfejlesztésen, szókincsbővítésen van a hangsúly. Ez segíti a gördülékeny iskolakezdet.

Az osztály kéttannyelvű, heti négy angol órájuk van, emellett kettő készségtárgyat is angolul tanulnak. Több külföldi gyerek beszél angolul. A kapcsolódás vágya hamar elvezetett oda, hogy a magyar gyerekek angolul, a külföldiek magyarul kezdtek beszélni. Az írás- és olvasás tanulásnál a betűket együtt tanulták. A betűkkel rövid szavakat alkottak, amelyek bővítették a külföldi gyerekek magyar szókincsét, majd fokozatosan haladtak a bonyolultabb szavak, kifejezések, mondatok felé. A gyerekek sokat tanultak egymástól a közös játékok során magyarul és angolul is.

Első osztályban volt heti kettő fejlesztő óra, amit második osztályban nem engedélyezett a fenntartó, de harmadik osztálytól ez újra rendelkezésre áll.

A szülők között nincs előítélet, a magyar szülők kaptak előzetes tájékoztatást az osztály összetételéről. Aktív, rendszeres és személyes velük a kapcsolat, reggel és délután is beszélhetnek a tanítónővel, sokszor tolmáccsal. Az osztályfőnök beszél oroszul, így az orosz nyelvterületről érkezett gyerekekkel és szüleikkel van közös nyelv. Nagyon kedvesek a szülők, egy iráni apuka pl. kávézót nyitott és rendszeresen visz az osztálynak croissant-t vagy más finomságot reggelire. Az osztályfőnök pedig mindig küld fotókat a gyerekekről a szülőknek.

Az osztály falán egy nagy világtérkép van, rajta minden kisgyerek neve, hogy ki honnan érkezett. A gyerekek büszkén mutatják az osztályba belépő látogatóknak. Ismerkedéskor minden gyerek mesélt az országáról, de csak annyit, amennyit szeretett volna, hiszen pl. az Iránból vagy Afganisztánból érkezett gyerekek traumatikus helyzeteket élhettek át. Az osztályfőnök ezt nagyon érzékenyen kezeli. Hagyományná vált, hogy nemcsak minden gyerek születésnapját, de az összes ország ünnepét is megünneplik. Ez által a gyerekek széleskörű ismeretekre tesznek szert egymás

kultúrájáról, a külföldiek megismerik a magyar, a magyarok a többi ország szokásait, ünnepeit, hagyományait.

Rendszeresen játszanak közösségépítő játékokat. Dixit kártyák segítségével pedig mélyebb titkokat, vágyakat is felfednek. Az osztályfőnök sok programot szervez nekik, sok helyre elviszi őket és aktívan vettek részt pl. az esélyegyenlőségi napon is.

A tanulás csoportokban zajlik, ahol a külföldi gyerekek már a kezdetektől is kap feladatot, pl. övé az időfigyelő vagy a bátorító szerep. Az újonnan érkezett szeretettel fogadják.

A gyerekek jól működnek csoportban, könnyen verbalizálnak, a magyarul még nem vagy csak kicsit beszélőket a többiek segítik. A segítségnyújtás érték a számukra. A tanítónő elmondása alapján a tanulás is jól megy, hoztak el jó helyezéseket tanulmányi versenyekről is. A frissen érkezettek a tudásszintjüknek, nyelvismeretüknek megfelelően kapnak egyénre szabott feladatokat, ezek megoldása alapján pedig osztályozhatók, így a következő évfolyamba lépésük sem kérdéses.

A tanítónő fontosnak tartja a saját folyamatos fejlődését, rendszeresen jár továbbképzésekre, például a Menedék Egyesület interkulturális workshopjaira is. Tudását tantestületi értekezleteken szóban, valamint sok írásos segédanyaggal adja át a kollégáinak.

Azt mondja, a kiégést hírből sem ismeri, egyetlen nehézségként azt említi, hogy sokszor nem tudja előre, ha egy új gyerek érkezik, így nem tud megfelelően felkészülni a fogadására.

A 2023/2024-es tanév kihívásai, ajánlás

A 2023/24-es tanév sok szempontból nagyobb kihívásokat állít az intézmények és a családok, gyerekek elé is. Az elfogadott státusztörvény miatt rengeteg pedagógus pályaelhagyásra kényszerült, ennek következtében pedig hatalmas a tanárihiány az iskolákban. Találkoztunk olyan iskolákkal, ahol osztályokat kell összevonni, amely akár 40 fős osztálylétszámot is eredményezhet vagy éppen a teljes alsó tagozatra nincs napközis pedagógus és még az intézményvezető is tart napközis foglalkozást. Nem ritka, hogy tanár szakos hallgatók vagy nem szaktanárok tanítanak szaktárgyakat. Láttunk magyar szakos tanárt is fizikát tanítani. A probléma mélységeit nem kívánjuk jobban részletezni, viszont egyértelműen látszik, hogy ebben a nehéz helyzetben, stratégia és támogatás nélkül nem hogy a külföldi gyerekek integrációja, de a magyar gyerekek megfelelő színvonalú oktatása sem megoldott.

Az ukrán gyerekekre remélhetőleg még felvehető a normatíva a plusz magyar mint idegen nyelv tanításra, de kérdés, hogy lesz-e elegendő tanár, aki fejleszti őket magyar nyelvből. A többi menekült és migráns háttérű gyerek számára pedig továbbra sem érhető el semmilyen állami segítség.

Az ukrán családok nagy része lassan – ha átmeneti időre is, de – berendezkedett itt Magyarországon. Sokan találtak munkát, hosszabb távra kiadó albérletet, a gyerekek járnak iskolába, kicsit mindenki megnyugodott, megszokta a helyzetet. Ezt a nyugalmat rendre megzavarják a különböző – nem akkreditált és kétes jogi háttérű – iskolának hirdetett kezdeményezések. Újabb és újabb “ukrán iskolák” híre kezd terjedni, ami hiú reményt kelt a családokban, mivel Magyarországon kizárólag akkreditált,

oktatási azonosítóval rendelkező intézményekben teljesíthető a tankötelezettség. Ezek a kezdeményezések pedig ennek nem felelnek meg. A szülőknél és a gyerekeknél, akik már beilleszkednének a magyar rendszerbe, a sebek így mindig feltépődnek, ami visszavet a már elért jó pszichés állapotukból is. Számos igény érkezik a Menedék Egyesülethez, hogy segítsünk abban, hogy a gyerek a magyar iskolában egyéni tanrend szerint tanulhasson, ami egyébként a vágyaik szerint azt jelenti, hogy kap egy tanulói jogviszony igazolást a magyar iskolától, de emellett 100%-ban az ukrán online oktatást végzi vagy személyesen jár "ukrán iskolába". Ez egyrészt nem törvényes, másrészt egyéni tanrendet csak meghatározott esetekben lehet kérni²⁰, de nem jogosít fel rá az, ha valaki nem beszél magyarul, harmadrészt a Menedék Egyesület meggyőződése, hogy az integrált oktatásban való részvétel a családok érdeke, természetesen a saját identitás és kultúra megőrzése mellett, amelyről fentebb írtunk részletesen.

Ahhoz, hogy ez az alig fenntartható, sokszorosan nehezített helyzet változzon, egyseges menekültügyi stratégiára lenne szükség, amely az iskolai integrációt is magába foglalja, tehát rendszerszintű beavatkozást jelent.

A fentiekben említett tanulmánykötet (Kovács & Soltész, 2022) alapján összefoglalva, a menekült és migráns háttérű gyerekek igényei és szükségletei alapján az alábbi ajánlást fogalmazzuk meg.

A státusz kérelmezési időszak alatt fontos lenne egy előintegrációs szakasz, amely során a gyerekek fizikai és pszichés állapotát figyelembe véve alapvető szocializációs, higiénés, egészségügyi ismereteket kaphatnának, képességeiket, tudásszintjüket, esetleges sajátos nevelési igényüket pedig megfelelő, erre képzett szakemberek felmérnék iskolába lépés előtt. Ezzel párhuzamosan megkezdődhetne a befogadó ország kultúrájának megismerése és az ország nyelvének alapszintű tanulása. Fontos, hogy a gyerekek minél hamarabb iskolába kerüljenek, életkoruknak képességeiknek és tudásszintjüknek megfelelő osztályba sorolva. Lényeges, hogy az iskolában az első időszak legfontosabb célja a pszichés stabilizáció és az ismerkedés legyen. Emellett nagy hangsúlyt kell fektetni a magyar mint idegen nyelv tanulásra, hogy minél előbb érthesse a környezetét és tudjon kommunikálni. A feladatokat, követelményeket és az értékelést pedig egyénre szabottan, differenciáltan kell meghatározni. Szükséges lenne a középiskolai felvételi rendszer átalakítása is, hogy valóban azonos eséllyel indulhassanak a Magyarországon élő külföldi gyerekek is. Támogatni kell a saját kultúra és identitás megőrzését – akár interkulturális szakértők és közvetítők bevonásával –, ennek egyik terepe lehetne az iskola. A pedagógusoknak is szükségük van támogatásra, képzésükbe bele kellene építeni az interkulturális kompetencia fejlesztést, interkulturális pedagógiát.

Ezek egyelőre csak ajánlások, megvalósulásuk még ki tudja mennyi ideig várat magára. Menekült és migráns gyerekek viszont nagy számban tanulnak nálunk, nem maradhatnak támogatás nélkül. A pedagógusok intézményi szinten is tehetnek az integrációjukért a már kialakult joggyakorlatok megosztásával, a befogadó környezet és az egyéni követelményrendszer kialakításával. A beilleszkedést leginkább a sze-

²⁰ 2011. évi CXCV. törvény a nemzeti köznevelésről <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100190.tv> (2023.09.29)

reteteli, biztonságot nyújtó, következetes és reális elvárásokat támasztó közeg segíti. Jelentős támogatást nyújtanak a baráti és a jó tanár-diák kapcsolatok, ajánlott felnőtt és kortárs mentorok bevonása is.

Végül, de nem utolsó sorban a civil szervezetek is rendelkezésre állnak az iskolai és az iskolán kívüli integráció támogatásában, amelyre az állami szerepvállalás teljes hiánya miatt hatalmas szükség van.

IRODALOM

- 86/2022. (III. 7.) Korm. rendelet az ideiglenes védelemre jogosultként elismert személyekkel kapcsolatos veszélyhelyzeti szabályokról, továbbá a közfoglalkoztatásról és a közfoglalkoztatáshoz kapcsolódó, valamint egyéb törvények módosításáról szóló 2011. évi CVI. törvény szabályainak eltérő alkalmazásáról. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a2200086.kor> (2023.09.29.)
- 171/2022. (IV. 29.) Korm. rendelet az ukrajnai válsággal összefüggő egyes, az egészségügyi ellátást érintő adatkezelési kérdésekről. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a2200171.kor> (2023.09.29.)
2011. évi CXCV. törvény a nemzeti köznevelésről <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100190.tv> (2023.09.29.)
- A Budapest Against War honlapja:* <https://budapestagainstwar.com/> (2023.09.29)
- A Menedék Egyesület honlapja.* <https://menedek.hu/> (2023.09.29.)
- A Romaversitas Alapítvány honlapja:* <https://romaversitas.hu/> (2023.09.29)
- A UNHCR Magyarország honlapja.* - <https://www.unhcr.org/hu/> (2023.09.29.)
- Bognár, K. & Hetzer, K. (2022). Milyen a jó iskola? Nemzetközi védelemben részesített gyerekek iskolai beilleszkedésének támogatása. In Kováts, A. & Soltész, B. (szerk.) *Valahol otthon lenni, Menekültek társadalmi beilleszkedése* (pp. 164–187). Menedék Egyesület.
- Hogyan segítsük jól a menekülőket – az elmúlt egy év tapasztalatai, állásfoglalások, (2022). Menedék Egyesület. <https://menedek.hu/hirek/hogyan-segitsuk-jol-menekuloket-az-elmult-egy-ev-tapasztalatai> (2023.09.29.)
- Kiss, K. (2023). *Befogadó Iskolai Közösség – módszertani segédanyag iskolapszichológusok, pedagógusok számára.* Pszi Pont Alapítvány. <https://pszi.hu/wp-content/uploads/2023/06/Pszi-Pont-Alapitvany-Befogado-iskolai-kozosseg.pdf> (2023.09.29.)
- Kováts, A. & Soltész, B. (2022, szerk.). *Valahol otthon lenni, Menekültek társadalmi beilleszkedése.* Menedék Egyesület.
- Lakatos, Zs. (2022). *Ukrajnából érkezett gyermekek közoktatási integrációja.* Menedék Egyesület. Oktatási Hivatal honlapja. https://www.oktatas.hu/kozneveles/tankotelezettseg/tankotelezettseg_halasztasa (2023.09.29.)
- Pozitív történetek, külföldi gyerekek magyar iskolában.* Menedék Egyesület. <https://www.youtube.com/watch?v=OgMnrPrEUgU> (2023.09.29.)
- Pölhe, D. (2023). *Kulturális és társadalmi különbségek Ukrajna és Magyarország között,* Pszi Pont Alapítvány. <https://pszi.hu/wp-content/uploads/2023/06/Pszi-Pont-Alapitvany-Ukrajna-es-Magyarország-kulturalis-kulonbsegeirol.pdf> (2023.09.29.)

School integration of foreign children in Hungary – needs, opportunities and challenges

The presence of foreign children in Hungarian education is not a new phenomenon, still it has come into the focus of attention after the outbreak of the war against Ukraine on 24.02.2022, when people realized that the war will not end by the beginning of the following school year, so refugee children had to go to school. There is no governmental strategy for integration: schools are trying to help children with their own particular tools and methods in the integration process, often with the professional support of NGOs. In this study, we present the needs and demands that arise when a non-Hungarian-speaking student arrives, the difficulties that arise, and the possibilities for supporting inclusion. We share the professional experiences of the Menedék Association and the good practices that may be useful for teachers and institutions hosting foreigners.

Keywords: integration, education, foreign children, inclusive schools